УДК 343.985:343.982
DOI https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-4/90

СПІВВІДНОШЕННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНО ЗНАЧУЩОЇ ІНФОРМАЦІЇ ТА КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ДОКАЗУ

THE CORRELATION OF FORENSICALLY SIGNIFICANT INFORMATION AND CRIMINAL PROCEDURAL EVIDENCE

Серкевич І.Р., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
Львівський державний університет внутрішніх справ

Лісіцина Ю.О., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
Львівський державний університет внутрішніх справ

У статті на підставі комплексного підходу до дослідження правових явищ у контексті чинного законодавства, розглянуто співвідношення криміналістично значущої інформації та кримінально-процесуального доказу. Актуальність теми зумовлена тим, що електронна інформація активно використовується в кримінально-процесуальному доказуванні, однак, супроводжується низкою теоретичних, правових і правозастосовних проблем. Об'єктом дослідження виступають правові відносини, що виникають під час використання електронної інформації у процесі доказування у кримінальному провадженні. Предмет – норми кримінально-процесуального права, які стосуються інститутів доказів та доказування. Методологічною основою є діалектичний метод наукового пізнання, який дозволив розглянути правові явища в ході використання електронної інформації в кримінально-процесуальному доказуванні. Зазначено, що інформаційні технології, що використовуються в доказуванні – це сукупність кримінально-процесуальних і апаратно-програмних засобів спрямованих на виявлення, фіксацію, збирання, перевірку, оцінку доказів, виражених в електронному вигляді. Результатом застосування інформаційних технологій та основним джерелом доказів в електронному вигляді у кримінальному судочинстві є електронна інформація. Під електронною інформацією доцільно розуміти відомості, повідомлення, дані, виявлення, фіксацію, зберігання, передачу, обробку, відтворення яких здійснюється за допомогою електронних апаратно-програмних засобів. Електронна інформація аналогова і цифрова в кримінально-процесуальному доведенні – електронна форма подання відомостей, що складаються з повідомлення і даних, які піддається інформаційним процесам за допомогою засобів обчислювальної техніки, що використовуються в збиранні, фіксації, зберіганні, перевірці та оцінці доказів. Процесуальний порядок виявлення, фіксації та вилучення доказової інформації, що міститься на електронних носіях, знаходиться у прямій залежності від виду носія, технології доступу до інформації, що знаходиться на ньому, а також правового режиму даної інформації.

Ключові слова: відомості, дані, інформаційні технології, аналогова і цифрова інформація, кримінальне судочинство.

The article, based on a comprehensive approach to the study of legal phenomena in the context of current legislation, examines the correlation of forensically significant information and criminal procedural evidence. The relevance of the topic is due to the fact that electronic information is actively used in criminal procedural evidence, however, it is accompanied by a number of theoretical, legal and law enforcement problems. The object of the study is legal relations that arise during the use of electronic information in the process of evidence in criminal proceedings. The subject is the norms of criminal procedural law that relate to the institutions of evidence and proof. The methodological basis is the dialectical method of scientific knowledge, which allowed us to consider legal phenomena during the use of electronic information in criminal procedural evidence. It is noted that information technologies used in evidence are a set of criminal procedural and hardware and software tools aimed at identifying, recording, collecting, verifying, and evaluating evidence expressed in electronic form. The result of the use of information technologies and the main source of evidence in electronic form in criminal proceedings is electronic information. Electronic information is understood as information, messages, data, the identification, recording, storage, transmission, processing, and reproduction of which is carried out using electronic hardware and software tools. Analog and digital electronic information in criminal procedural evidence is an electronic form of presentation of information consisting of messages and data that is subjected to information processes using computer technology used in the collection, recording, storage, verification, and evaluation of evidence. The procedural procedure for identifying, fixing and extracting evidentiary information contained on electronic media is directly dependent on the type of media, the technology of access to the information contained on it, as well as the legal regime of this information.

Key words: information, data, information technology, analog and digital information, criminal justice.

Постановка проблеми. Необхідність правового регулювання використання інформаційних технологій у криміналістиці та кримінальному процесуальному праві викликана регламентацією нормами права кримінально-процесуальної діяльності. Це зумовлює необхідність дослідження співвідношення криміналістично значущої інформації та кримінально-процесуального доказу, на підставі якого базується розкриття кримінального правопорушення. Теоретичні аспекти, які розкривають співвідношення криміналістично значущої інформації та кримінально-процесуального доказу показують шляхи використання інформаційно-комунікаційних технологій у кримінальному процесі.

Ступінь наукової розробки. Співвідношення криміналістично значущої інформації та доказу у контексті кримінально-процесуального права досліджували вчені: П.Д. Біленчук, В.В. Бірюков, А.П. Гель, Н.І. Клименко, О.В. Неня, М.О. Пасека, Г.С. Семаков, В.В. Тіщенко, В.Ю. Шепітько та інші. Впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у кримінальний процес вимагає проведення теоретико-прикладних досліджень з метою ефективного застосування новітніх технічних досягнень для розкриття кримінальних правопорушень.

Мета статті. полягає у вивченні співвідношення криміналістично значущої інформації та кримінально-процесуального доказу.

Виклад матеріалу. Інформаційні технології та існуючий оборот цифрових даних у криміналістиці є тими об'єктивно існуючими факторами, які здатні усунути суб'єктивний характер сприйняття інформації при використанні у доведенні обставин скоєння кримінального правопорушення [1, с. 828].

При багатоаспектних дослідженнях інформації виникає потреба не тільки в стандартному науковому абстрагуванні від часткових до сутнісних характеристик правових явищ, але в особливому поєднанні їх різнопланових аспектів у межах практичного завдання або теоретичної конструкції, що у даному випадку є кримінально-процесуальний доказ. Для розробки методологічного інструментарію аналізу інформації у контексті криміналістично значу-

щої інформації щодо кримінально-процесуального доказу необхідно врахувати дисциплінарні дослідницькі підходи, що склалися у цій предметній галузі [2, с. 50].

Поняття електронної інформації вбирає цифрову і аналогову інформацію.

Інформаційна концепція доказу стала поштовхом максимального використання досягнень інформатики в теорії доказів. Доказ має інформаційну природу, згідно теорії інформаційних технологій і систем це сигнал [3, с. 29].

Невід'ємною частиною інформації є матеріальний носій. У поняття доказів включаються не самі факти, а інформація про них разом із джерелами. Основним недоліком інформаційного підходу є відсутність у концепції логічної сторони доведення та зведення виключно до інформаційного процесу.

Наявність недоліків привела до виникнення змішаної моделі доказу, яка визнає доказами факти, інформацію про них, їх джерела. Вчені розглядаючи дану модель розділилися на дві групи. Прибічники першої групи поняття доказу виводять із виділення інформаційного та логічних шляхів доказування, для яких характерні різні гносеологічні засоби доказування. Доказом є єдність відомостей та джерела, а в логічному плані – аргументи та факти. Друга група авторів включає у поняття доказу факти, відомості про них, якщо вони містяться у передбаченому законом джерелі.

У літературі вказують на системну концепцію доказів, що розглядає доказ у кримінальному процесі як певну систему, яка складається з трьох елементів: відомості про факти або фактичні дані; джерело відомостей про факти; способи та порядок збирання, фіксації та перевірки, що здійснюються з дотриманням встановлених законом вимог [4, с. 233].

Різновидом змішаної моделі доказів виступає компромісна концепція суть якої полягає в поєднанні інформаційної та прагматичної теорій, тлумачення доказу як засобу, за допомогою якого реалізуються різноманітні етапи процесу доказування. Названий термін аналізується у трьох аспектах: пізнавальному, що містить інформацію про злочинне діяння, посвідчувальному, проявляється у закріплені матеріалів, та логічному – аргументуванні результатів розумової діяльності суб'єкта доказування.

Природа доказів полягає у встановленні наявності або відсутності обставин, що підлягають доведенню у кримінальному провадженні, інших умов, що мають значення для кримінального провадження. Основні гносеологічні характеристики та суть доказів повинні відповідати призначенню, виступати як засоби встановлення вищезгаданих обставин.

Ґрунтуючись на аналізі розглянутих моделей доказу, необхідно виділяти дві пов'язані сторони доказу як цілісного, системного інформаційного продукту, що має криміналістичне значення. Це його внутрішній зміст тобто відомості, що мають криміналістичне значення та процесуальна форма, в якій зазначені джерела доказів, перелічені у частині 2 ст. 84 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) [5].

Форма та зміст нероздільні, оскільки немає інформації поза матеріального носія. Умовне розмежування необхідне, оскільки обидві сторони досліджуються, перевіряються та оцінюються порізно, а такождо до них пред'являються різні вимоги.

О. Метелев вважає, що поняття «вид доказів», «джерело доказів», а також пов'язані з ними терміни «форма доказів» і «перелік доказів» в юридичній літературі, не отримали однозначного тлумачення і вживаються як синонімічні так і як різні за змістом [6, с. 43].

Серед вчених відсутня єдність поглядів щодо того, що вважати «змістом» доказів, а що «формою». Більшість вчених вважають, що змістом відображуваного образу у доказах є наявні фактичні дані. При визначенні поняття «фактичні дані» думки дослідників відрізняються, з одного боку, факти, виходячи з яких у встановленому порядку суб'єкти доказування встановлювали наявність чи відсутність суспільно небезпечного діяння, винності особи, яка його вчинила, з другого, фактичні дані, на основі яких ці факти встановлюються.

Під доказами розумілися факти, обставини, що існують поза нами та незалежно від нас. Доказами можуть стати лише остільки, оскільки відомі слідчим і судовим органам, а такими стають при опосередкованому пізнанні.

О. Дульський пише, що тлумаченням поняття «доказ» охоплюється як конкретний предмет (речові докази), так і умови, обставини, які свідчать про певні факти у кримінальному провадженні (наприклад, механізм вчинення кримінального правопорушення) [7, с. 79].

У науковій літературі факт окреслює дискретний фрагмент дійсності, встановлений людиною. Дискретність розуміється як об'єктивно існуюча річ, ознака, властивість, подія, явище, виділене із системи і умов, у яких воно існує. Встановити факт – це означає відобразити його в уявленні таким, яким він є насправді. Факт – це явище існуючої дійсності, відображене у свідомості, об'єктивно існуюче та інтерпретоване з певною метою, тобто інформація. Під фактичними даними розуміють відомості про факти та самі факти, інформацію.

Аналіз існуючих суджень про докази дозволяє зробити висновки щодо суті інформаційних процесів у криміналістиці: криміналістичне пізнання є процес, який полягає у виявленні, фіксації, дослідженні, перевірці і оцінки інформації з метою реалізації призначення кримінального судочинства; криміналістично значуща інформація (далі – криміналістична інформація), сигнал або повідомлення, відомості, які можуть бути трансформовані в процесуальний доказ як єдність змісту, джерела та форми; доказова інформація – відомості про обставини кримінального правопорушення, отримані у процесуальній формі, яким притаманні властивості доказів; не вся криміналістична інформація набуде статусу доказової в подальшому.

У контексті змісту доказу, інформація – це відомості про подію, явище становить зміст доказу. Інформація, що використовується в юридичному процесі для встановлення обставин справи, названа доказовою, носіями інформаційних сигналів виступають об'єкти живої та неживої природи.

З погляду теорії відображення, докази – це зміни, пов'язані з досліджуваною подією. Відомості про факти – це певна форма відображення реальних фактів у свідомості суб'єкта. Будучи уявними відбитками матеріальних фактів, ці інформаційні сигнали виступають поруч із іншою формою інформаційного сигналу – матеріальними фактами, що доступні безпосередньому сприйняттю суб'єкта доказування.

Відображення події кримінального правопорушення викликає зміну інформаційного середовища, обумовлене взаємозв'язками різних об'єктів, що є кінцевою стадією цього процесу. Але за законами діалектики, тоді, коли процес відображення закінчено і з'явився електронний слід об'єкта виникає процес, що призводить до розсіювання інформації. Названий процес природний, як і стадія відображення, обумовлений об'єктивними та суб'єктивними факторами. Однак протягом певного часу зміни об'єктивної реальності, що відбулися, продовжують існувати, тобто зберігають у необхідному обсязі властивості електронних носіїв криміналістичної інформації.

З інформаційної точки зору процес знищення відображення представляє трансформацію інформації, яку на даному рівні розвитку засобів пізнання складно пояснити. Інформаційні технології можуть збільшити час до трансформації відображення, допомогти встановити картину обставин кримінального правопорушення.

У ході формування доказів може бути зібрана тільки та інформація, яка можлива для інтерпретації, тобто

зміст є зрозумілий за допомогою наявних технічних засобів. Чим більше коло технічних засобів, тим ширше коло інформації, що збирається.

Від інших повідомлень доказ відрізняється особливим змістом, зумовленим процесуальною формою. У цьому сенсі доказ є специфічним різновидом сигналу. Відомості є відображенням фактів реальної дійсності тому несуть інформацію про них.

У поняття докази включаються не самі факти, а інформація про них, у тому числі криміналістична інформація, що надалі трансформується у доказову інформацію. Криміналістичний зміст інформації об'єктивується в різних матеріальних носіях. Дані носії виступають у ролі відтвореної інформаційної подібності встановлених обставин кримінального провадження, тобто сигналу.

Гносеологічне призначення форми доказів виявляється у тому, що вона дозволяє поєднати свідомість суб'єкта доказування з інформативною стороною доказів і надає можливість формувати нове знання, перевіряти його відповідність обставинам кримінального правопорушення. Носії інформації формуються у ході процесуальних дій за допомогою інформаційних технологій, перетворюючи у речові докази, документи, якщо вони є джерелами доказової інформації та долучені до кримінального провадження у порядку, встановленому законом.

Криміналістична інформація несе знання про конкретні обставини кримінального провадження. Знання недоцільно прирівнювати до інформаційного сигналу, який є сукупністю певних відомостей про обставини кримінального провадження. При розмежуванні інформації та знання необхідно враховувати те, що ці дві категорії можуть співвідноситися лише в одному пізнавальному акті, де знання займає місце кінцевого елемента.

Оцінюючи криміналістичну сутність доказу, можливості суб'єкта доказування сприймати та відтворювати інформацію тільки з урахуванням суб'єктивних якостей, виявлення, фіксація, дослідження, перевірка, оцінка криміналістичної інформації є безперервним процесом, спрямованим на аналіз відносності, допустимості, достовірності відбивати об'єктивну реальність.

Як зазначають П. Воробей, В. Тильчик, А. Форостяний належність, допустимість і достовірність є індивідуальними процесуальними властивостями доказів, оскільки підлягають встановленню суб'єктом доказування стосовно кожного з них, а достатність і взаємозв'язок – системною процесуальною властивістю, оскільки встановлюється стосовно сукупності доказів, наявної на момент ухвалення відповідного процесуального рішення [8, с. 493].

Інформація невід'ємна від носія. Крім матеріальності носія, інформація містить систему умовних позначень, що мають певний зміст. Якщо з матеріальністю інформації пов'язане сприйняття навколишнього світу, то з семантичною стороною можна співвіднести зміст, який має криміналістичне значення. Усна мова у формі певної послідовності звуків, писемність у вигляді послідовності букв, символів і пунктуаційних знаків, електронна інформація у формі цифрового коду є найбільш досконалі сигнали передачі інформації.

Потенційна інформація представляє єдність стану, що проявляється у структурній організації предмета або фізичної особи, стану, що втілює отриманий та збережений інформаційний еквівалент подій, дій, інших елементів конфлікту. Якщо елементами інформаційного процесу виступали предмети, очевидці, учасники подій, вони стають носіями специфічних особливостей цих обставин і потенційно готові до того, щоб за певних умов надати суб'єкту доведення актуальну інформацію, тобто виступити джерелами інформації.

Слідчий формує не докази, а джерела. Формування в даному контексті рівноцінно створенню, тому є доцільно говорити про створення джерел доказів. Джерело доказу не є доказом. Це один із двох складових елементів, його частина.

Криміналістичні відомості, що містяться в джерелі, є інформативною основою в сукупності з джерелом утворюють доказ, а процесуальні дії, що здійснюються в процесуальній формі, є інформаційним зв'язком, що зв'язує носій інформації з кримінальним процесом.

На думку А. Крушеницького і А. Удода, позиція про визнання матеріальних носіїв інформації документами автоматично змусить сторону обвинувачення вдаватися до необхідності обов'язкового вилучення відповідного носія інформації. Такі рішення будуть обгрунтуватись стороною кримінального провадження ризиками втрати доказових матеріалів, а також посиланнями на ст. 100 КПК України (в частині необхідності збереження речових доказів та запобігання можливих ризиків їх втрати, зміни чи пошкодження) та ч. 3 ст. 99 КПК України (в частині необхідності надання до суду оригіналу документа) [9, с. 12].

Процесуальні дії та технології відеозапису, аудіозапису, фотографування, комп'ютерного моделювання, відео-конференц-зв'язку, копіювання відомостей на електронний носій інформації формують допустимі джерела доказів.

Владному суб'єкту необхідно виявити сліди кримінального правопорушення, відобразити їх у власній свідомості, отримати необхідну інформацію та закріпити у допустимій процесуальній формі діями, встановленими законом. Наприклад, якщо це:

– ідеальний слід, то він повинен спочатку отримати відображення у свідомості очевидців, учасників кримінального правопорушення, обізнаних осіб, а потім повідомлення, зроблене в процесуальних діях названими суб'єктами, буде трансформуватися в криміналістичну інформацію владними суб'єктами, а в подальшому набуде процесуальної форми;

– матеріальний слід, що зберігся на об'єкті матеріального світу, може бути виявлений суб'єктами доведення; потім в ході процесуальних дій з нього буде знято криміналістичну інформацію, але доказом стане після процесуального оформлення, що підтверджує факт його виявлення, фіксації та вилучення;

– віртуальний слід утворюється в штучному середовищі, створеній людиною, записаний в пам'яті електронного пристрою, здатний відбиватися на екрані, передаватися за допомогою інформаційно-комунікаційної мережі зберігатися в інформаційних системах, базах даних. Інформаційна система – організаційно-технічна система, в якій реалізується технологія обробки інформації з використанням технічних і програмних засобів. Бази даних як об'єкт інформаційної діяльності у цьому контексті є найбільш досконалим засобом автоматизованої обробки та систематизації масивів інформації, робота з яким здійснюється на певній інформаційно-технологічній основі [10, с. 223; 230].

В. Романюк і С. Абламський зазначають, що складність вирішення проблеми допустимості цифрових (електронних) доказів пов'язана з тим, що вони мають складну технічну природу. Насамперед це зумовлено тим, що цей різновид доказів містить абстрактні технічні та математичні моделі, характеризується специфічними умовами виникнення, існування, копіювання та зберігання, що явно відрізняє їх від інших видів доказової інформації [11, с. 147].

Електронна криміналістична інформація може бути процесуально оформлена, відображати процес виявлення, фіксації та вилучення. У результаті електронний носій інформації повинен пройти відповідний процес криміналістичного пізнання та набути статусу доказу. Враховуючи викладене:

– у ст. 84 КПК України доцільно використовувати словосполучення «інформація», маючи на увазі криміналіс-

тично значущу, оскільки існуюче поняття «дані» сприймається в теорії неоднозначно;

– різноманітні джерела криміналістично значущої інформації створюються під час процесуальних дій з допомогою інформаційних технологій. Ці джерела можуть бути визнані доказами, якщо є джерелами криміналістичної інформації та долучені до кримінального провадження у порядку, встановленому законом;

– необхідно розглядати доказ з погляду єдиного системного інформаційного продукту, який має криміналістично значущу інформацію, зняту зі сліду, первинного джерела інформації, отриманого в результаті діяльності суб'єктів доказування, виявлення, фіксації, дослідженню, перевірці та її оцінці.

За змістом доказ надає інформацію, у тому числі криміналістично значущу, зібрану суб'єктами доказування з первинного джерела та закріплену у процесуальну форму, встановлену законом (ч. 2 ст. 84 КПК України). З наукової точки зору доказ можна подати як інформаційно-технологічну систему, що включає криміналістично значущу інформацію, джерела даної інформації, інформаційні технології виявлення, фіксації, дослідження, перевірки та оцінки інформації, які застосовуються з дотриманням передбачених у законі вимог.

У зв'язку з чим доказ охоплює: слід, залишений подією кримінального правопорушення, як джерело первинної інформації; інформацію (первинну), зняту зі сліду; встановлений законом порядок збирання та фіксації криміналістично значущої інформації; процесуальну форму доказу.

Доказ як інформаційно-технологічна система створювалася історично і обумовлена формами отримання та використання криміналістичної інформації.

Перша форма – свідчення окремих осіб, тобто усні повідомлення про те, що ці люди бачили, чули про обставини кримінального правопорушення. У ході формування цих доказів можуть бути використані логічні прийоми та різноманітні інформаційні технології (відеозапис, аудіозапис, фотографування, відеоконференцзв'язок). Друга – предмети матеріального світу та документи, що містять певну інформацію, тобто речові докази. Ці потенційні докази пов'язані із застосуванням інформаційних технологій у процесі виявлення, фіксації, вилучення та дослідження матеріальних носіїв інформації, у тому числі цифрових. Третя – відомості, що виходять від обізнаних осіб, які мають професійну підготовку, спеціальні знання в різних галузях науки та техніки. У процесі провадження процесуальних дій і експертиз використовуються інформаційні технології. Четверта – відомості, отримані владними суб'єктами в ході процесуальних дій щодо вилучення та витребування зовнішньої стосовно розслідуваної події електронної інформації.

Висновки. За змістом доказ надає інформацію, у тому числі криміналістично значущу, зібрану суб'єктами доказування з первинного джерела та надалі закріплену у процесуальну форму, встановлену законом. З наукової точки зору доказ можна розглядати як інформаційно-технологічну систему, що включає криміналістично значущу інформацію, джерела даної інформації, інформаційні технології виявлення, закріплення, дослідження, перевірки та оцінки, які застосовуються з дотриманням передбачених законом вимог уповноваженими органами та посадовими особами.

У даний час з'явилися нові способи збирання та закріплення електронної інформації, їхня роль постійно зростає, розширюється за рахунок поступової відмови від старих способів. Тому одне із завдань науки є запропонувати їх реалізацію у кримінальному судочинстві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Крижановський А.С. Місце та роль інформаційних технологій у криміналістиці. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 4. С. 824-829.

2. Yesimov, S., & Borovikova, V. (2023). Methodological foundations of information security research. *Social & Legal Studios*. 2023. № 6 (1). P. 49-55.

3. Павлиш В. А., Гліненко Л. К., Шаховська Н. Б. Основи інформаційних технологій і систем. Підручник. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2018. 620 с.

4. Цибульський Д. Криміналістично значима інформація задля попередження кримінальних правопорушень. *Юридичний вісник*. 2022. № 5. С. 232-239.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text

6. Метелев О. Цифрові докази у кримінальному процесі: видова характеристика. *Вісник кримінального судочинства*. 2024. № 1-2. С. 42-53.

7. Дульський О.Л. Поняття збирання доказів сторонами кримінального провадження. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО*. 2024. Випуск 85. Частина 4. С. 76-85.

8. Воробей П. А., Тильчик В. В., Форостяний А. В. Процесуальні властивості доказів у кримінальному провадженні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 8. С. 492-494.

9. Крушеницький, А. В., Удод, А. М. Документи – джерела доказів як об'єкти витребування та отримання у кримінальному провадженні. *Українська поліцеїстика: теорія, законодавство, практика*. 2024. № 2. С. 8-15.

10. Ковалів М. В., Єсімов С. С., Ярема О. Г. Інформаційне право України: навчальний посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 416 с.